

Ion Muşlea

**Schimburi epistolare cu respondenţii
la chestionarele Arhivei de Folclor
a Academiei Române**

Ion Mușlea

---

*Schimburi epistolare
cu respondenții
la chestionarele
Arhivei de Folclor
a Academiei Române*

Volumul I: A–L

Ediție critică, note și studiu introductiv de
Cosmina Timoce-Mocanu

Prefață de
Ion Cuceu

Editura MEGA
Cluj-Napoca
2014

DTP și copertă:
Francisc Baja

© Cosmina Timoce-Mocanu, 2014

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

MUȘLEA, ION

Schimburi epistolare cu respondenții chestionarelor Arhivei de Folklor a Academiei Române / Ion Mușlea ; ed. crit., note și studiu introd.: Cosmina Timoce-Mocanu ; pref.: Ion Cuceu. - Cluj-Napoca : Mega, 2014

2 vol.

ISBN 978-606-543-635-0

Vol. 1 : A-L. - 2014. - ISBN 978-606-543-559-9

I. Timoce-Mocanu, Cosmina (ed. șt.)

II. Cuceu, Ion (pref.)

061.12(498):398(498)(049.5)

EDITURA MEGA | www.edituramega.ro
e-mail: mega@edituramega.ro

PREFAȚĂ

Prin aceste două masive volume de corespondență, pe care le publică doamna Cosmina Timoce-Mocanu, debutează, de fapt, o acțiune majoră de valorificare a celui mai important fond documentar al vechii Arhive de Folklor a Academiei Române, edificată de Ion Mușlea aici la Cluj, între 1930–1948: colecția de manuscrise ce poartă numele întemeietorului institutului nostru.

Aceste tomuri, consacrate importantei corespondențe a lui Ion Mușlea cu colaboratorii instituției fondate în 1930, preced seria de volume ce vor purta titlul generic *Repertoriul general al Arhivei de Folklor a Academiei Române 1930–1948*, din care o primă secțiune va fi dedicată *Corpusului răspunsurilor la Chestionarele Ion Mușlea*, văzute în ediții critice de documente etnologice inedite, la care tânăra cercetătoare este chemată să contribuie hotărâtor de acum înainte, până la ultimul volum al seriei. Nu întâmplător, *Corpusul răspunsurilor* debutează în același an cu cel de-al doilea volum al *Schimburilor epistolare* editate de Cosmina Timoce-Mocanu.

Realizatoarea acestei isprăvi științifice remarcabile are vârsta pe care o avea Ion Mușlea atunci când a demarat, la Cluj, acțiunea de anchetare etnologică indirectă a tuturor zonelor folclorice românești și când s-au pus bazele rețelei de corespondenți despre care dă seama epistolarul de față, exemplar publicat de Cosmina Timoce-Mocanu, în cele două volume. Ea are competențele filologice superioare și dăruirea în munca de arhivă, viziunea cuprinzătoare și perseverența investigatorică, dublate de spiritul de ordine și disciplina în lucru necesare, precum și de o rar întâlnită deschidere interpretativă, însușite din admirabile lecții ale constructorilor de arhive patrimoniale sau de mari colecții folclorico-etnografice, lecții pe care le-a învățat ca nimeni altcineva din generațiile noi de cercetători.

După o excepțională teză de doctorat, susținută în 2012 și editată în 2013, publicarea corespondenței purtate de Ion Mușlea cu sutele de colaboratori ai Arhivei de Folklor a Academiei Române constituie un act de restituție științifică de o însemnătate cu totul și cu totul aparte, mai ales că cele 2029 de scrisori ale corpusului sunt însoțite de un amplu studiu introductiv, de fapt o micromonografie asupra întregii acțiuni inițiate de Mușlea, după 1930.

Luând exemplul doamnei Sanda Golopenția din magnifica *Rapsodie epistolară* dedicată memoriei părintelui său, editoarea corespondenței directorului întemeietor

cu colaboratorii Arhivei de Folklor a Academiei Române își asumă, cu responsabilitate de discipol spiritual credincios, misiunea ce părea să fi fost încredințată de fondatorul Arhivei cuiva, în viitor, prin nota, numai aparent neînsemnată, de pe un plic cu *Scrisori prin care se salută înființarea Arhivei*: „Să se copieze!”. „Pe moment – scrie inspirat doamna Timoce-Mocanu –, am fost tentată să citesc în acest ultim enunț, subliniat cu două linii îngroșate, intenția autorului de a face cunoscute, probabil printr-o viitoare publicare, cele cinci-șase scrisori pe care le conținea acest plic și care-i fuseseră expediate de unii dintre primii colaboratori ai instituției clujene. Pentru o clipă, mi-am asumat postura de destinatară a mesajului scris cu litere mărunte de către Mușlea, mesaj care s-a transformat, cu foarte mare ușurință, în imperativul de a trasa extensiunea schimburilor epistolare cu respondenții la chestionarele Arhivei de Folklor a Academiei Române. Ulterior, pe măsură ce am înaintat în operațiunea de stabilire a corpusului de documente și în pofida ușurinței cu care mi-am asumat ideea alcătuirii sale, decizia de a-l încredința tiparului mi-a devenit dificilă.” (p. 11)

După ce avertizează cu privire la dificultățile mari întâmpinate în actul său restitativ, intuind strălucit necesitatea organizării corpusului într-o succesiune de dialoguri epistolare și conștientizând însemnătatea istorică a documentelor, de „sursă privilegiată de cunoaștere” atât a celui care a format rețeaua de corespondenți, cât și a contribuțiilor celorlalte „774 de voci atrase în acest dialog epistolar”, doamna Cosmina Timoce-Mocanu vede cu claritate finalitatea demersurilor sale: configurarea imaginii, în epocă, a creației instituționale de la Cluj, care-l distinge pe Ion Mușlea în istoria etnologiei românești, șansa unică de a analiza pertinent rezultatele anchetei prin corespondenți întreprinse în cadrul Arhivei de Folklor a Academiei Române.

Prin studiul său introductiv, atât de profund documentat și de inteligent gândit și scris, Cosmina Timoce-Mocanu ne-a dat, în fapt, un prim capitol din necesara monografie a instituției, pe care ar trebui să o scrie și editeze până în 2020, când Arhiva de Folklor a Academiei Române va împlini 90 de ani de neîntreruptă activitate, aici, în Clujul în care Ion Bianu și Sextil Pușcariu vedeau locul cel mai potrivit pentru „postul înaintat al Academiei” în domeniul cunoașterii culturii tradiționale românești.

Capitolele studiului introductiv se succed logic și firesc: extensiunea schimburilor epistolare, „semnăturile” colaboratorilor și identitățile asumate, imaginea instituției și funcțiile atribuite acesteia, asumarea misiunii de colaborare și treptele formării lor ca învățători folcloriști, „calificarea” și formarea științifică treptată a anchetatorilor, „terenurile” etnologice ale „inițiaților”, coordonatorul rețelei și instrumentele de anchetă elaborate de acesta, sursele chestionarelor lui Mușlea, autoevaluările din capitolul intitulat „Cât se muncește pentru un chestionar, până vezi o copie în caietul pentru Arhivă”, cu stăruință asupra „procesului textualizării”, a „interacțiunii dintre cel care chestionează și cel chestionat”. Toate acestea se înlanțuie în logica discursivă a unei interpretări de o surprinzătoare maturitate și actualitate, în paragrafe analitice, mult detaliate în socioanalize de statut în filigran și

în descrieri de angajamente de o minuțiozitate rar întâlnită în studiile de istoria folcloristicii și etnologiei, din care răzbat, la tot pasul, perspectivele intuitive ale acestor reprezentanți ai intelectualității rurale asupra misiunii cultural-patrimoniale a instituției academice, dar și reflexele unui climat ideologic înstăpânit și cultivat în epocă.

Situate la „intersecția influențelor formative exercitate prin intermediul instituțiilor care, până la acea dată, au desfășurat cercetări pentru cunoașterea diverselor aspecte ale culturii românești rurale, dar și prin intermediul școlii, al publicațiilor și al articolelor persuasive semnate de Ion Mușlea” (p. 27), ideile și concepțiile corespondenților din rețeaua de anchetă indirectă beneficiază de o analiză purtând toate însemnele exemplarității. Indirect, interpretările atât de nuanțate și de atente ale acestor perspective ideologice și culturologice individuale din paginile epistolarului circumscriu o ambianță culturală marcată de ceea ce doamna Cosmina Timoce-Mocanu consideră a fi „coordonatele contextului socio-politic și cultural al vremii”. (p. 27)

Cu cât cititorul înaintează în lectura acestui studiu monografic și a corpusului de scrisori, constată gradul tot mai ridicat de implicare personală a lui Mușlea în „construcția” rețelei de anchetatori indirecti, în formarea „profesională” a acestora, ca părtași activi la una din cele mai trainice, mai nobile și mai importante anchete culturale și științifice din interbelicul românesc. De la prezentarea apelurilor și studiilor întemeitoare, la scrutarea analitică a chestionarelor și până la îndrumările date individual fiecărui colaborator, cu observații critice din care se vedea că citise în amănunt fiecare răspuns la întrebările din chestionar, spiritul entuziast, dar deschis și criticilor justificate al coordonatorului anchetelor indirecte este reliefat în paginile capitoului intitulat: *Doresc să Vă cunosc părerea științei respective, cum se adună acest material?* (p. 40–49) Aici, doamna Cosmina Timoce-Mocanu epuizează problematica metodologică și de tehnică a anchetării indirecte a folclorului, prezentând în detalii aspectele muncii de teren prin reflectarea acestora nu numai în schimburile de scrisori, dar și în cuprinsul răspunsurilor propriu-zise la chestionare, pe care le-a indexat cu dăruirea întâlnită numai în munca de elaborare a fișelor cumulative din catalogul tematic alcătuit de Ion Mușlea și în aceea de repertorizare benedictină a materialelor folclorice din Răspunsurile la chestionarele lui B. P. Hasdeu.

Atât de sensibilă și de atentă la toate chestiunile de metodă și de tehnică a cercetării, la acele „reflecții ale corespondenților despre experiența terenului, despre subiectivitățile care s-au întâlnit în această experiență și despre felul în care ea a ajuns să fie transpusă în manuscrisul expediat Arhivei” (p. 40), doamna Cosmina Timoce-Mocanu reconstituie și restituie coordonatele esențiale ale unei grupări fundamentale din cadrul școlii filologice din etnologie și folcloristică, pe care Ion Mușlea a continuat-o original la Cluj, cu mai mare succes decât discipolii lui Ovid Densusianu, la București și Focșani, nu doar sub aspectul înțelegerii superioare a patrimonializării materialelor din ancheta indirectă și din cercetările stipendiaților, ci și prin aportul efectiv la autonomizarea disciplinelor etnologice și la consolidarea statutului acestora.

Realizatoarea corpusului și autoarea studiului monografic a beneficiat aici, fundamental, de experiența sa de teren din perioada doctoranturii, experiență rară în antropologia culturală românească, materializată în interviuri pe care le-a disecat analitic și le-a fructificat interpretativ într-o manieră ce amintește de performanța cercetătoarei americane Gail Kligman, cu capodopera sa dedicată nunții mortului, și de aceea a Otiliei Hedeșan, din *Mă razumești, fata mea...* Note de teren pe Valea Moravei, întrucât, încă de la susținerea tezei, și eu și ceilalți membri ai comisiei eram convinși că tânăra cercetătoare va clădi, în etnologia românească, o solidă antropologie a ritualurilor tradiționale. Sunt de reținut, în acest sens, încercările sale din studiu de a depista și valoriza măruntele reflecții ale învățătorilor folcloriști asupra tehnicilor investigatorice și îndrumările metodologice ale coordonatorului anchetei indirecte, prompte, la obiect, simplu și deschis formulate, evidențiind o concepție științifică încheată cu privire la observația directă, la însemnătatea contextualizării materialelor folclorice, la tehnicile chestionării în anchetă, la terminologia populară, la oportunități și inoportunități în dialogul anchetator-subiect cercetat.

Cosmina Timoce-Mocanu dezvăluie, în aceste dense pagini, că unii dintre „discipolii” lui Mușlea s-au ridicat la înțelegerea superioară a țelurilor anchetei, ajungând să formuleze observații asupra „producerii” informației etnografice, a altor probleme ale terenului și chiar autorefecției interesante privind produsul finit: răspunsurile efective la chestionare și circulare.

Sunt, aici, profund gândite și excelent scrise, adevărate pagini de manual introductiv în metodologia, tehnicile și strategiile de investigare etnologică, desprinse, cu o perspicacitate ieșită din comun, din dialogurile epistolare dintre Ion Mușlea și învățătorii folcloriști, pe care savantul clujean i-a îndrumat cu dăruirea și răbdarea ce l-au caracterizat, făcând posibilă cea mai importantă dintre acțiunile de acest fel de la noi.

Și în capitolul următor, intitulat tot reproducând un citat epistolar, „Mi-am asigurat concursul a două babe, dintre cele mai afurisite”, dezbateră analitică se menține la aceeași altitudine înaltă și urmărește reliefația atitudinilor pe care le-au produs, în rețeaua de colaboratori, îndrumările metodologice despre alegerea și anchetarea subiecților, dar și a nuanțării opticii generale cu care, intervenind pe parcurs, Mușlea știa să evite excesele unor corespondenți sau reținerile nejustificate ale altora, însemnătatea socioculturală a notării datelor de identitate ale subiecților, până la formularea unor schițe de veritabile fișe de informator-tip, similare celor din metodologia lui Constantin Brăiloiu.

Primul volum al corpusului corespondenței fondatorului Arhivei de Folklor a Academiei Române cuprinde un număr de 967 documente, grupate în schimburi de scrisori, „respectând ordinea alfabetică a numelor partenerilor de dialog epistolar ai lui Mușlea, de la litera A (*I. Abramiuc*) la litera L (*Vasile Luțcanu*), și, în interiorul fiecărui schimb de scrisori, ordinea cronologică” („Notă asupra ediției”, Vol. I, p. 85).

Cel de-al doilea volum cuprinde 1062 de documente inedite, dintre care „964 au putut fi organizate în schimburi de scrisori, respectând ordinea alfabetică a numelor partenerilor de dialog epistolar ai lui Mușlea, de la litera M (*Gheorghe Macovei*) la

litera Z (*Ionel V. Zghibartă*), și, în interiorul fiecărui schimb de scrisori, ordinea cronologică”. Celelalte 76 documente sunt adrese trimise de Mușlea unor intermediari: directori de școli, revizori școlari, președinți de despărțăminte ale Astrei ș.a., alte scrisori fiind primite de Mușlea de la expeditori pe care editoarea nu i-a putut identifica. Și aici, ca și în cazul primului volum, pentru mulți dintre corespondenții Arhivei realizatoarea corpusului oferă „note biobibliografice” menite să contextualizeze episodul colaborării lor la Arhiva de Folklor a Academiei Române și să aprecieze contribuția lor exactă la constituirea Fondului de manuscrise. Aceste note introductive la fiecare dialog sunt de maximă utilitate la editarea *Corpusului răspunsurilor la chestionarele Ion Mușlea*, dar rămân importante și pentru cititorii *Schimburilor epistolare*, pentru cercetătorii din alte domenii: filologi, istorici ai învățământului, pedagogi, sociologi, autori de istorii locale sau genealogii, monografiști, lexicografi etc.

Într-un aparat critic infrapaginal tot atât de riguros (215 note la volumul I și 165 la cel de-al doilea), copleșesc, pur și simplu, amănunte de istorie a sociologiei, etnologiei și folcloristicii românești și străine, întotdeauna „la zi”, probe și certe, lămurind, de cele mai multe ori, nu numai probleme de bibliografie, ci și aspecte de interes interpretativ în legătură cu fluxul de idei și cu mișcările ideologice și culturale din perioada anchetei indirecte și a schimburilor epistolare, 1930–1949.

Însemnătatea istorică și valoarea documentară a acestui corpus epistolar vor spori și se vor adânci treptat, prin publicarea *in extenso* a rezultatelor anchetei în paginile *Corpusului răspunsurilor la Chestionarele Ion Mușlea*, unde „dialogurile epistolare” continuă, se întregesc, se luminează reciproc prin observațiile metadiscursive ale corespondenților Arhivei de Folklor a Academiei Române, prin adnotările unor răspunsuri concrete la întrebările din chestionare sau la problematica circulațiilor, din care se va evidenția cu pregnanță caracterul aparte al anchetei indirecte coordonate de savantul clujean.

Pentru cunoașterea activității și operei lui Ion Mușlea în cadrul Arhivei de Folklor a Academiei Române, pentru configurarea locului și rolului acestuia în istoria etnologiei și folcloristicii românești, doamna Cosmina Timoce-Mocanu pregătește un al treilea volum de corespondență, schimburile epistolare cu lumea savantă, bazat pe fondul oferit Arhivei noastre de fiul întemeietorului institutului, Ioan I. Mușlea. Se parcurge astfel încă o etapă în vederea abordării monografice a istoriei unui institut și a personalității celui ce l-a fondat, în 1930, la Cluj.

Prof. univ. dr. Ion CUCEU